

Izključivo zanimanje s prirodnimi znanostmi kao i pogled na sjajne rezultate, do kojih su one od Bakonova doba pa do danas dospjele, lahko zaista dovedu mnoge do raznovrstnih absurda, medj kojimi prvo mjesto zauzima niekanje slobodne volje i nazor kao da je naravoslovje jedini organ sveukupne naobrazbe.

Isti Du Bois Reymond crtajuć napredak spomenutih znanosti sa zanosom kliče: „Naravoslovje jest absolutni organ kulture; a poviest naravoslovja prava je poviest čovječanstva“.⁷ Ali uočiv na jednom i mračnu sjenu sjajnih rezultata umjerava mnienje svoje. „Jednostrano zanimanje prirodoslovno — izpravlja se on — sužuje obzor, kao i svaka druga jednostrana djelatnost... Ono um lišava idejâ, fantaziju slikâ, dušu čuvstva; a posljedak mu je tiesno, nemilo, muzâ i gracijâ lišeno osjećanje“.⁸

Takvo je danas stanje u Njemačkoj.

Du Bois Reymond se boji, da će idejalizam podleći u u borbi s materijalizmom i da će nadoći carstvo materijalnih interesa. Izključivi Niemci nastoje najprije svuda sve oboriti, a kad se pod ruševinami timi sami stanu dušiti, onda viču: spasimo se, spasimo! A kako? Evo što Du Bois Reymond preporuča. „Prirodoslovju — veli on — koje ruši idejale, koje historiju lišava ganutljive moći, a samu narav čarobnoga vela, tomu prirodoslovju uzpostavimo paladium humanizma“.⁹

Tako. Dok su Slavene skućili pod jaram, da praktički pokažu absolutnu determinaciju ljudske volje, opaziše netom, da im je i samim moralne verige skovala obljubljena nauka. Srce im je opustjelo poput nirvane — Schoppenhauer, Hartmann — a duša im strepi pred strašnom prazninom. Pravo ima Du Bois Reymond, da si Niemcem preporuča ponajprije humanizam, a onda tekar znanost. Vidi opazke iz Mohla i Herdera na koncu razprave.